

## **Nzipụta Ọnọdụ Ụmụ Nwaanyị n'Iduuzi Igbo dị Ugbu A**

**Egwu, Roseline O. Uka**

Department of Linguistics and Literary Studies,  
Ebonyi State University Abakaliki,  
Ebonyi State, Nigeria.  
[egwu.rou@gmail.com](mailto:egwu.rou@gmail.com) +2348037617490

**Nwaoke, Emmanuel Emeka**

Department of Igbo Language,  
National Institute for Nigerian Languages Aba  
Abia State, Nigeria.  
[nwaokebest@gmail.com](mailto:nwaokebest@gmail.com) +2348061109362

**Nwode, Goodluck C.**

Department of Linguistics and Literary Studies,  
Ebonyi State University Abakaliki,  
Ebonyi State, Nigeria.  
[goodluck.nwode@ebsu.edu.ng](mailto:goodluck.nwode@ebsu.edu.ng) HYPERLINK "mailto:goodluck.nwode@ebsu.edu.ng" +234-8033513534

### **Ụmịedemede**

Nchọcha a lebara anya n'ọnọdụ ụmụ nwaanyị n'ala Igbo. Ndị ọkaa asụsụ Igbo e meela nchọcha banyere agwaa ụmụ nwaanyị n'ala Igbo dika e si ziputa ha n'Iduuzi Igbo ndi gunyere *Onye Kpa Nku Ahuhu* (Nwadike, 1989), *Isi Akwu Dara n'Ala* (Ubesie, 1973) na *Chinaagorom* (Onwuchekwa, 1983). Site na ha, a kowara ụmụ nwaanyị dika ndi na-enwe ndidi na ogologo ntachụ obi; ndi arurụ ala hubigara ego n'anya nke ukwu; nakwa ndi nwere mmetuta uche na obi ebere ebe ihe ha nọ n'otu n'otu. Nchọcha a ziputara ọnọdụ ụmụ nwaanyị n'ala Igbo dika o si puta ihe n'Iduuzi ndi a gbadoro ukwu mee nchọcha a, ndi gunyere *Adaeze* (1998) nke sitere n'aka Innọ Nwadike na *Odị Uko Na Mba* (2003) nke C. N. Okebalama dere. Atutụ a gbasoro mee nchọcha a bu atutụ anyimihe. Nchọcha a kwenyere na ụmụ nwaanyị kwesiri ka a na-enye ha nsopuru na ugwu kwesiri ha; e kwesighi ka ha na-ama ụmụ nwoke aka n'ihu n'ihia na Chineke sitere n'omenaala Igbo mee ụmụ nwoke isi. Ihe omumu a choputara na otutu ụmụ nwaanyị na-agba mbọ maka oganihu ezinaulo na obodo ha n'agbanyeghi na e nwekwara ndi isi agbo ncha n'etiti ha. N'aka nke ozọ e nwekwara ụmụ nwoke na-agba mbọ nwekwa ndi nzuzu. Oganihu ezinaulo ka di ụmụ nwaanyị n'aka n'agbanyeghi na ọnọdụ ụmụ nwaanyị n'omenaala Igbo erughi nke ụmụ nwoke dika o putakwara ihe n'Iduuzi ndi a anyi jiri mee nchọcha a.

**Okpurukpu okwu:** ọnọdụ ụmụ nwaanyị, anyimihe, iduuzi, agwa

## Mkpolate

Iduuazi bu akuko toro ato nke a sara anya na mmiri wube iji weputa etu mmadu si ebi ndu na ihe ndi na-emegasi na ndu mmadu. O na-aruru odu dika enyo nke e ji ele uwa a. Ihe di n'idiuuzi abughi ihe mere eme kama o bu nke nwere ike ime ma o bu ndi na-enweghi ike ime eme. Iduuazi ugbo a na-eziputa otutu ihe banyere umu nwaanyi nakwa onodu ha n'uzo di iche iche. Ufodu akwukwo iduuazi na-ahuta umu nwaanyi dika ndi bara uru ma dikwa oke mkpa n'ezinaulo nakwa n'obodo. N'aka nke ozo, e nwekwara ike ihuta umu nwaanyi dika ndi aruru ala omume ha na-adighi mma nnomi. Akwukwo ndi anyi ga-atule na nchocha a bu *Adaeze* nke sitere n'aka Inno Nwadike (1998) na *Odi Uko Na Mba* nke C. N. Okebalama (2003) dere. Ihe e ji horo iduuazi abuo ndi a bu n'ih mgbe e dere ha nakwa ndi dere ha. Ha bu iduuazi ugbo a nke ndi mara ihe ekwe kuru dere. O bu ezie na o bu umu nwoke dere akwukwo ndi ahụ, mana a ga-atule ha site n'igbaso atutu anyimihe iji hu na e ziputara udidi nkowa ndi odee ahụ nyere umu nwaanyi n'idiuuzi ha.

## Usoro Echiche

Agwa bu nke a na-ahuta n'ebe onye o bula no. Ndi di ndu, ndi nwuru anwu nakwa ihe ndi ozo e kere eke nwechara udi agwa di iche iche ha na-eziputa. O bu uzo e si eziputa omume mmadu ma burukwa akara na-egosiputa etu mmadu si eme, oru mmadu na-aruru nakwa ogo mmadu no n'ulo oru, obodo nakwa ebe ndi ozo di iche iche. Nziputa agwa umu nwoke na umu nwaanyi bu nke na-aputa ihe n'udi di iche iche n'ebe di iche iche n'ih ndiche a na-ahuta n'omenaala/odinlaala obodo nakwa uzo okpukperechi di iche iche. *Igbo Adi* (2013) kwara agwa dika 'onye odee ji aka ya kpuo n'agumagu'; o gara n'ihu kwara agwa ngosi dika 'nturu agwa e were iji gosi ebunuche nke onwe na ndi ozo'. Site na nkowa a, o doro anya na agwa o bula putara ihe n'agumagu nwere udi ngosi nke odee nyere ya. Na nchocha a, agwa na ngosi agwa ga-agbakwasu ukwu na ndi odee kporo aha ma site na mmeorita ha ziputa mbunuche iduuazi ndi anyi na-atule.

## Atutu njirime nchocha

Atutu a gbasoro mee nchocha a bu atutu anyimihe. Atutu a na-eleba anya n'ohiha/nhakota ndi nwoke na ndi nwaanyi. O na-eziputakwa oru umu nwaanyi na ahumihe ha n'obodo nakwa ebe ndi ozo di iche iche. Mbunuche atutu a bu n'ihu na umu nwoke na umu nwaanyi ha nhata nha mgbe o bula a na-enye ha ohere maka ndoro ndoro ochichi, azumahia nakwa ihe ndi ozo di iche iche. Hooks (2000) kwara atutu anyimihe dika uzo e si egbochi nrigbu na mmegbu umu nwaanyi. Atutu a na-aputa otutu ihe nye ndi di iche iche n'ebe di iche iche n'ih na o bu etu ahụ uwa si buo ibu ma nwee otutu obodo na okpukperechi ka nkwenye ndi mmadu sikwa di otutu. Ropers-Huilman (2002) kwenyere na atutu a gbakwasara ukwu nye uzo ihe ato nke gunyere

- umu nwaanyi nwere oke bara uru ha na-atunye na ngalaba/akuku uwa niile
- umu nwaanyi dika ndi a na-emegbu emegbu enwebeghi ikike itunye oke ha nke oma nke ha ji eturu ugo ma o bu sonye nke oma n'ih a na-eme n'obodo.
- nchocha anyimihe kwesiri ihapu nkoto ma tinye uchu n'ikwalite mgbanwe ndi na-eweta mmepe obodo.

Burton (2001) kwenyere na atutu a na-enyere ndi mmadu aka n'otutu uzo n'ih na o na-eme ka umu nwaanyi mara ihe ha ga-emenwu, uzo nzulite umu ha na nke nnomi, nakwa nkwalite ndi

na-enweghi ike. O na-eme ka ndi nne mara oke ha, oke umu ha na oru diiri onye o bula ma sikwa etu ahụ nabata ezi uche banyere ochichi na mmepe obodo. O bu onodu ndi a mere ndi ochocha ji were atutu a dika nke dabara nke oma iji kowaputa onodu umu nwaanyi n'idiuazi ndi anyi tulere.

### **Onodu umu nwaanyi**

Ihe banyere onodu umu nwaanyi akpalitela otutu ndi ochocha ndi kwuru otu ihe ma o bu ozọ banyere ya. Stimpson (1984) dere na ntule ihe banyere onodu umu nwaanyi malitere n'afọ 1960. Nchocha di iche iche huru onodu umu nwaanyi n'uzo di iche iche ebe mgbado ukwu ihe otutu n'ime ha na-ekwu bu ihe gbasara mmegbu a na-emegbu umu nwaanyi dika ndi enweghi ike. Nke a mere ha ji ekwu na agumakwukwo umu nwaanyi na-awusa owa n'uso ekwu. Na mba di iche iche, umu nwaanyi ahutala onwe ha dika ndi ga-emenwu ihe umu nwoke na-eme. Arndt (2005) dere na mba di iche iche nwegasiri etu di iche iche ha si eleba anya n'ihe banyere omumu umu nwaanyi n'ihu na o bughi etu e si ahụ nwaanyi n'otu mba ka e si ahụ ya na mba ozọ. O mere ka a mata na otutu ndi na-eme ihe nchoputa maka ihe omumu umu nwaanyi n'Afrika na-agbadokari ukwu na mkpa na mmegbu a na-emegbu umu nwaanyi n'ala Afrika. Jonas (1987) kwuru na obodo anaghi eto eto ma o buru na obodo ahụ na-eleghara onodu umu nwaanyi anya; o gara n'ihu kwuo na agamnihu obodo di n'aka umu nwaanyi. Begum (2016) dere na Emecheta (1979) na Nwapa (1996) gbaliri dee maka onodu umu nwaanyi n'idiuazi ha, mana nke a ezughi ikwalite onodu umu nwaanyi.

Uchendu (1965) kowara umu nwaanyi dika ndi e nwe enwe nke di ha tumadu mgbe o bula nwoke kwuchara aku nwaanyi n'isi nwunye ya. O kowaputakwara na onodu umu nwaanyi enyeghi ha ohere iketa oke n'ala nna ha n'ihu mgbanwe onodu nke alimdi na-eweta. Etu o sila di, nwaanyi nwere ike ijide ala nna ya ma o bu chie echichi na be nna ya. Ume (1985) kowara umu nwaanyi dika ndi karichara n'onuogugu ma burukwa ndi a na-achi ochichi nchigbu n'elu uwa dum mmadu bi. O gakwara n'ihu site n'ikowa na "... a bja n'omenaala na odinaala obodo di iche iche, umu nwaanyi bu ndi e were ka ndi opekata mpe". O kwukwara na oru ha gbadokariri ukwu n'omumu na ozuzu umuaka. Palmer (1983) kwuru na igba mbo umu nwaanyi ga-aputawaga ihe mgbe ha dowere onwe ha n'okpuru di ha. Peters (1985) kwenyere na onodu umu nwaanyi bu ihe kwesiri ka e leba anya n'ihu onodu ojoo nke e dowere ha. O kowara umu nwaanyi dika ndi a na-eme akaja di iche iche. O kowakwara ha dika ndi anaghi adi uchu n'oru ufodu oge. Nkwa ndi a niile e nyere umu nwaanyi bu nke ndi ochocha nwere mmasi iziputa ndi dabara na ndi na-adabaghi dika o di n'idiuazi ndi anyi ji eme nchocha a.

### **Iduuzi Igbo**

Mbah (2013) na ndi otu ya site n'okowa okwu amumamu asusu na agumagu Igbo na Bekee aha ya bu *Igbo Adi* kowara iduuzi dika ekwumekwu ma o bu ederede nkiti na-adighi n'ogbara n'ogbara ma o bu di n'udi odinigha. Nnyigide na Okoye (2016) kwenyere na iduuzi Igbo na-ahazi omume na nkwenye ndi Igbo. Ha kwukwara na iduuzi na-agbaziri ndi mmadu site n'ime ka ajo omume di iche iche a na-ahuta n'ebe otutu ndi mmadu, ewumewu na obodo no buru ndi a gbara ihu n'anwu. Smiley (2006) dere na iduuzi kwenyere na e nwere otutu uzo e si akowaputa ihe na-eme n'uwa a; o na-eji uzo mgbagwoju anya were ziputa echiche ya. Sumardjo na Saini (1998) kowara iduuzi dika akuko nke nhazi na usoro akuko ya gbagworo agbagwo, nwee otutu agwa na otutu nto. Taylor (1981) dere na iduuzi bu akuko nwere nhazi echiche nke di ogologo ma nwee

mgbagwoju anya. Nwadike (1992) kowara iduuazi dika “nkowa ihe mere n’oge gara aga, ugbo a nakwa ihe ga-eme n’odi n’ihu”. Iduuazi bu akuko nke a na-amu n’agumagu ugbo a n’asusu Igbo.

Agumagu bu oru nka nke a na-esite n’echiche obi mmadu wube. A na-esite na ya egosiputa ndu, ebimndu, nkwenye na akparamaagwa ndi mmadu na ihe ndi ozo di icha icha a na-ahuta n’ebe mmadu no. Agumagu nwere ngalaba ato ndi gunyere ejije, abu na akuko. Ikeokwu (2005) kwenyere na ihe na-akpolite mmuo odee agumagu Igbo bu ihe nketa agumagu na omenaala Igbo. Amumamu asusu Igbo malitere n’aka ndi uka isi ocha ma si etu ahụ banye n’aka ndi Igbo; ka amumamu asusu na-abawanye, iduuazi Igbo nke mbu nke a kporo *Omenuko* sitere n’aka Pita Nwana wee chawaputa n’afọ 1933. Iduuazi ahụ ziputara ma tinyekwa agumagu onu Igbo n’odide; o ziputakwara akuko na abu nkwenye agburu Igbo nakwa otutu omenaala ndi Igbo. D. N. Achara sochikwara ya n’afọ 1935 mgbe o biputara akwukwo iduuazi ozo nke o kporo *Ala Bingo*. Iduuazi ya bu ogologo akuko ifo; n’afọ 1952 Leopold Bell-Gam biputara akwukwo iduuazi ozo nke o kporo *Ije Odumodu Jere*. Iduuazi ato ndi a bu ndi ziputara nkwenye agburu ndi Igbo biakwa si uzo ahụ kpolite mmuo umu Igbo ndi ozo. Chinua Achebe ziputara nkwenye na omenaala Igbo n’iduuazi o ji asusu Bekee dee nke o kporo *Things Fall Apart* n’afọ 1958. Nzeako, Ogbalu, Ubesie na ndi ozo malitere tonyewa oke nke ha. Ka o di taa, e nwere otutu iduuazi Igbo mana ndi ochocha horo *Adaeze* nke Innọ Nwadike biputara n’afọ 1998 na *Odị Uko Na Mba* nke C. N. Okebalama dere n’afọ 2003.

### **Nchocha n’isi okwu**

N’isi nke a, e ziputara nchocha e merela banyere isi okwu ndi dika nke anyi na-atule. Ufodu ndi odee hutara umu nwaanyi dika ndi di oke mkpa n’ezinaulo na obodo ha, ebe ndi ozo hutara ha dika ndi abaghi uru o bu. Ka anyi ziputa ha. Nwadike (1989) n’ime akwukwo ya o kporo *Onye kpa nku ahuhu*, ziputara Umu nwaanyi dika ndi na-enwe ndidi na ogologo ntachi obi. O nyere omumatu nke a mgbe o ziputara agwa Ikechukwu na Amaka. Ikechukwu, enyi Amaka twara ya ime ma gonahu ya, Amaka nwere ndidi na ogologo ntachi obi site n’irara onodu o bu o huru onwe ya tinye n’aka Chukwu. *Chinaagorom* nke Onwuchekwa J. N. (1983) biputara gosiputara agwa ndi nwoke (Ihekammanandu na Chijioke) na agwa ndi nwaanyi (Dibugwu, Uloaku na Ajughiekwu) dika ndi nwere mmetuta uche na obi ebere ebe ibe ha no. O wutere Ihekammanandu nke ukwu mgbe nwa ya Chinagoro turu ime. Ya na Chijioke ogo ya nwoke jere be dibia aha ya bu Okpotokpo ichoputa onye turu nwa ya ime. Onodu a wutere Dibugwu nke ukwu n’ihi na onodu ahụ choro inapu ya ogo ya nwoke were ya dika nne. Nke a mere odee ji were ukabuilu a kowaa onodu ya: “*Dibugwu wee tie si, ‘Enwe kwọ nwa ya n’azu o maghi mgbe o jiri ghorọ utu rachaa’ (ihu. 11)*”. Dibugwu amaghi na nwa ya nwaanyi ya zuru nke oma nwere ike iwetara ya mkpalị. Uloaku nne Chijioke n’aka nke ya kwara ariri maka onodu a n’ihi na nwata omume ya mara mma ya hutara nwa ya ka o luo nwere ike igba n’ilo. Umu nwaanyi abuo ahụ kwara ariri laghachi. Ha gosiputara iwe, atumegwu na akwa uta.

### **Nkenke akuko odi uko na mba**

*Odị Uko na Mba* bu akwukwo nke Chibiko Okebalame dere n’afọ 2003, nke ndi “MAGNET” biputara. O di ihu akwukwo nari iri isii na asaa (167). Akuko di n’ime *Odị Uko Na*

*Mba* bụ akụkọ banyere nwa nwaanyị aha ya bụ Adaakụ nke bụ isi agwa iduuzi ahụ. Akụkọ banyere ebimndu Adaakụ bụ otu ihe na-eme na ndu otutu umu nwaanyị. Umu nwaanyị agaghị ekweta na di ha bara uru naanị ma ha aluru di abuo. Onye noro ebe o no, ebe o noghi a na-agu ya. Adaakụ bụ nwa mbu ma buru nwa ada n'ulo Maazi Nwaokeocha na Ihemjime bu nwunye ya. Nne na nna Adaakụ zuru ya n'akwukwo. Adaakụ bụ otu onye Chineke mere ka o luru di mgbe o kwesiri. Otu nwoke aha ya bụ Eze Uzochi onye Umuezike nke bi na Legosi (Lagos) aru oru Bekee n'ulogwu na-ahu maka okpukpu luru Adaakụ. Alumi na nwunye Adaakụ na Eze adabaghị n'ihu aka Eze jiri bido alumi na nwunye ha na mbu. Adaakụ hukwara onwe ya ka odibo nye nwanne Eze aha ya bụ Nwanyiugbo. Adaakụ mutakwara otu nwa nwaanyị tupu o laghachi be nne na nna ya. Nne na nna Adaakụ gbara mbu ka ha dozie esemokwu ahụ mana o kweghi ndozi. O mechara lakwuru Ekwujuru na Cameroon ebe o no huta nwoke ozo a na-akpo Egwu. O kwere ya nkwa alumi were ohere ahụ tuo ya ime ma mechaa chupu ya na be ya. O mechara muo nwata nwaanyị ozo onye o bara Maraizu. Eze mechara gbara nne na nna Adaakụ akwukwo si na o bu izu ha na nwa ha ikporo nwa ya puo n'agbanyeghi na ha akwughachibeghi ya ugwo isi nwaanyị o kwuru alumi ya na Ada. Agbam mbu Ada mere e ji bugoo ya n'okwa ebe o na-arụ oru. Nke a mere o ji dituru ya mfe ikwughachi Eze ugwo ahụ ma dika omenaala si di, o kponyekwara ya umu abuo ahụ.

Adaakụ mechara luo nwoke ozo a na-akpo Okoro Madu. Okoro nwere umuaka umu nwoke ato nwunye ya mbu o chupuru mutara. Adaakụ biara mutara ya nwa. Ka onwa ato gachara, ulo oru ya turu anya na o ga-amalite oru mana di ya si ya ka o dee akwukwo arukwaghim nke ya onwe ya juru ime. Onodu a butere ha oke esemokwu. Umuaka ha mutara mechara di ise n'onu ogugu: umu nwaanyị abuo na umu nwoke ato. Ka nke a na-eme govminti Cameroon nyere ndi Naijiria niile iwu ka ha ree ebe azumahia ha niile loghachi ala nke ha. Agbanyeghi aghughu niile Okoro ghoro, e mechara chughachi ya Naijiria. Ka ha lotara, Okoro na nwunye nke mbu mechara dozie; Adaakụ malitere zuwa obere ahia ka agu gbara igbu ya. Umuaka ya ndi mbu, Ijeoma na Maraizu, gbara mbu mee ka nna ha (Eze) na nne ha (Adaakụ) dozie ma birikwa n'udo ozo.

**Nkenke akukọ Adaeze:** Adaeze bụ akwukwo nke I.U. Nwadike dere ma site n'aka ndi "Pacific" biputa ya n'afu 1998. O di ihu akwukwo otu nari iri isii na ise (165). Akukọ di n'ime akwukwo ahụ zuru ka e mee; Adaeze bụ isi agwa n'ime akwukwo ahụ. A muru Adaeze Ubuchi ndi obodo Alaocha mere emume inwere onwe ha. A muru ya n'ulo ogwu di na Ndikpo n'okpuru ochichi Icheku. Nna Adaeze bụ onye achoghi izu umu ya n'akwukwo. Mana nne ya gbara mbu hu na Adaeze na-aga akwukwo. Odee gosikwara Adaeze dika onye oma, onye mbu n'ihu niile o na-eme na onye umeala. Adaeze bụ onye nwetara nzere di elu n'ulokwukwo ya nke mere e ji mee ya onye nnochị anya umu akwukwo (prijefekit). Adaeze gara akwukwo na mahadum di n'Alaocha ebe o guru maka Edukeshon. Otutu ndi mmadu bidoro busowe ya agha maka onye isi e mere ya na ngalaba ha. Ndi enyi ya dika Olachi na Tiiti busoro ya agha nke ukwu.

Adaeze mechara nweta Nnanna dika enyi ya nwoke. Ha kwere onwe ha nkwa na ha ga-alu di na nwunye. Adaeze na ndi enyi ya gara na nke Nnanna oge o lotara ofufe ala nna ya nke o gara n'Ikolo steeti. Adaeze nwere ihe mkpagbu di ichi ichi oge ogara ofufe ala nna ya dika akwughi ugwo onwa nakwa akwukwo nju ajuju e deere ya otu ubochi. Mgbe Adaeze gara konventi ihu ndi sisita, ichi sisita malitere guba ya. Mgbe o gara ulo uka o nuru okwu Chukwu n'ebe o kpalitere mmuo ya maka ichi sisita. Adaeze deere Nnanna leta ka obi sie ya ike na ochoghizi ilu di mana obi Nnanna ekweteghi n'ihu o gwara ya n'ime leta ahụ. N'otu aka ahụ, o gwakwara nne ya ihe o

chọrọ ime. Uzumma, nne ya, tiiri mkpu nke mere na otutu mmadu bjara n'ulo ha na-aju ihe mere o ji ebe akwa. Uzumma ekwetaghị na o ga-echi sisita. Mana, e mechara Adaeze buru onye e chiri sisita, ya na ndi otu ya di iri n'ulo uka obodo ha. Agbanyeghi ihe niile e mere ka Adaeze ghara ichi sisita, e mechara, uche Chukwu wee mee. Echichi a mechara buru nke na-aghoghi ya na ndi ezinulo ya ahia.

### **Onodu umu nwaanyi n'Adaeze**

E nwere ike isi na odee Adaeze nwere otutu uzo o si hutagasia umu nwaanyi ndi gunyere – ndi na-agba mbọ, ndi na-etinye uchu n'ihe o bula ha nwere mmasi na ya, ndi nwere okwukwe nakwa ndi na-eweta mgbanwe n'ezinaulo.

### **Umu nwaanyi dika ndi na-agba mbọ**

Ihe obula nwere oge; nwaanyi obula nwekwara ohere igba mbọ mgbe ahụ foro ya tupu o kaa nka. Onodu a putara ihe n'Adaeze. Odee kwara Adaeze dika onye ji agumakwukwo kporo mkpa. Mgbe o lere ule nke sekondiri o nwere “Alpha” asaa, oge o guru Edukeshonu e mere ya onye isi na ngalaba ya. Ma o nwekwara nzere di elu. Ihe ndi a niile o nwetechara bu n'ihia igba mbọ ya. Odee ziputakwara onodu a n'ebe nne Adaeze bu Uzumma no; Uzumma anaghi ano eche nna Adaeze ka o wete ego e ji azu umu ha. O ghotara na uwa a na-aga, onye esoghi ya uwa aghara ya. Ya mere o ji gbaa mbọ ihu na o nyere Adaeze na umunne ya ezigbo ozuzu etu o nwere ike mgbe ahụ di ya ike. Adaeze kweere ita ahuhu na mahadum karịa imeto onwe ya. Etu ahụ kwa ka o di nne ya bu Uzumma onye jiri isi kwere onwu n'ulo Mz Uchechukwu kama aguu ga-egbu ya na umu ya.

### **Umu nwaanyi dika ndi na-etinye uchu n'ihe o bula ha nwere mmasi na ya**

Adaeze bu nwaagboghọ nwaanyi o bula na-ekpe ekpere ka o buru udi nwa o ga-amuta. N'agbanyeghi na nna ya juru na o gaghi azu ha n'akwukwo, nne ha zuru ha. Adaeze bu nwa mara akwukwo nke oma site mgbe o di na nwata ruo mgbe o di n'agboghobia; isi ya na-agwa ya eziokwu. Oge Adaeze na-agu praimari onye isi ulo akwukwo ya mere ya onye ndu ndi umu akwukwo ya. Oge o guchara praimari choo iba sekondiri, otutu ndi nkuzi na-azo ka o bia guwa n'ulo akwukwo ha. E mechara nye Adaeze agumakwukwo n'efu. Adaeze nwetara “Alpha” asaa oge o lechara ule asambodo ‘West School Certificate’. N'otu aka ahụ, mgbe o guchara na Mahadum, o nwetara nzere di elu n'ulo akwukwo ahụ. Adaeze mechara soro buru otu n'ime ndi gara ofufe ala ya.

Okwukwe Adaeze zokwara ya, mgbe o choro ichi echichi sisita nne ya na-ebe akwa niile o na-ebe, ndi mmadu kwuchara ihe ha kwuru mana obi siri Adaeze ike n'ihia na o mara na okwukwe ya ga-azoputa ya. Odee gosikwara okwukwe nne Adaeze nwere. Uzumma onye jiri okwukwe na-eso ihe niile o na-ahu n'ulo di ya agbanyeghi ihe niile di ya na-eme ya ka o daa mba n'okwukwe sitere etu ahupolite okwukwe Adaeze nke mere ihe niile o na-eme ji agara ya nke oma.

### **Umu nwaanyi dika ndi na-eweta mgbanwe n'ezinaulo**

N'ime akwukwo iduuzi a bu Adaeze anyi huru umu nwaanyi dika ndi ruru oru puru iche n'ezinaulo ha. Odee, Nwadike, eziputaghị umu nwaanyi n'akuko a dika ndi enweghi ihe ha na-eme n'ezinaulo. Akuko iduuzi a ziri Uzumma dika onye were onodu onye isi ezinaulo. O bu ya

na-ahụ na ihe niile a na-eme n'ezinaụlọ ya na-aga n'ihu dika ịzụ ụmụ ya n'akwụkwọ, inye ha nri na ihe ndị ọzọ dị iche iche ebe di ya bụ Mz. Uchechukwu ka odee ziputara dika onye hutara ọzụzụ ụmụ nwaanyị dika ihe efu agbanyeghi na ọ bụ onye orụ Bekee a na-akwụ ezigbo ụgwọ

Odee ziputara Adaeze n'ime akwụkwọ ya dika onye wetara ezigbo mgbanwe n'ezinaụlọ ha. Nna ha hutara ọzụzụ ya dika ime ihe lara n'iyi mana ka e meechara, ọnọdu Adaeze wetara ezi mgbanwe n'ụlọ nna ya. Ezi mgbanwe Adaeze wetara putara ihe ọ kachasị mgbe ọtụtụ ụmụ nwoke bjara ka ha lụwa ya mana o kwetaghị na ọ ga-alụ ha. Adaeze mere karịa ihe ndị ahụ ọ kaara imere ndị mụrụ ya ma ọ buru na ọ gara di. Adaeze gbanwere ezinaụlọ nna ya site mgbe ọ gara ofufe ala nna ya.

### **Ọnọdu ụmụ nwaanyị n'Ọdị ụkọ na mba**

Ọnọdu ụmụ nwaanyị dika o siri di n'ọdị ụkọ na mba, bụ nke anyị huru dika odee si ziputa ya. Ọ hutara ọnọdu ụmụ nwaanyị dika ndị nwere ajọ obi, ajọ agwa na anya ukwu. Mana ọtụtụ agwa ojọ ụmụ nwoke o gosiputara n'ime akwụkwọ a bụ nke nwere ọsịsa ma ọ bụ ihe kpata ya dika o siri gosiputa ebe o mechara riọ mgbaghara mana ọ buru nke ụmụ nwaanyị ọ gaghi eziputa ya kama o mee ha dika ndị enweghi mmụọ mgbaghara na nchehari. Ka anyị lebaa anya n'uzọ di iche iche odee hutara ọnọdu ụmụ nwaanyị n'ime iduazị ya.

### **Ụmụ nwaanyị dika ndị enweghi mmụọ mgbaghara**

A huru isiagwa iduazị a bụ Adaaku n'ọnọdu a ọ kachasị mgbe ya na di ya bụ Eze bi n'ụlọ Nwanyịugbo; o jiri iwe mmegbu e megburu ya n'ụlọ ahụ were soro Eze laa n'ụlọ nke ha. Ọ buladi mgbe ọnọdu diziri mma, Adaaku anabataghị nke a. Uche ya niile bụ imesi ndị mere ya ihe ojọ ike. Uzọ niile e si mee ka obi di ya mma kpuru afọ n'ala. O jighi ihe niile nwanne di ya ahụ wetere ya mgbe ọ mụrụ nwa kpọrọ ihe ọ bula kama o jiri maka na nne ya na Eze nabatara Nwanyịugbo na ihe ndị o ji bịa na-ewere ha iwe. O gosikwara enweghi obi mgbaghara ya n'ebe Egwu nọ. Egwu bụ nwoke tuwara ya ime ma gonorị ya mana Adaaku gosiri ya na ihe o mere ya ka na-ewe ya iwe n'obi site n'igwa ya bịa n'ụlọ ya ma jiri otu ahụ nye ya mkparị pụrụ iche site n'iwunye akwaa ya na mmiri.

N'aka nke ọzọ, Nwanyịugbo enweghi obi mgbaghara; nke a putara ihe n'uzọ di iche iche. Na mbu oge ya na Eze sechara okwu, o jiri maka iwe ya ghara iga n'ụlọ ogwu ebe Eze nọ oge Eze na nwunye ya bụ Adaaku kwapuru n'ụlọ ya ma laa n'ụlọ nke ha chotara. Odee gosiputara nne Adaaku, Ihemjieme, dika onye enweghi obi mgbaghara. Dika oge nwa ya nwaanyị bụ Adaaku nyere ya mkpari n'ihị ọbịbịa Nwanyịugbo bjara ile ya omugwo. Mkparị ahụ mere na oge ọ chorọ ilaghachi azu n'obodo ya ọ gwaghị Adaaku na ọ na-alaghachi obodo ha.

### **Ụmụ nwaanyị dika ndị enweghi nsopuru**

Enweghi nsopuru nke Adaaku rutere onye ọ bula aka; Adaaku anaghị agwa nne ya okwu dika nne. N'otu oge nwanne nne ya bụ Ekwujuruka siri Kemerun (Cameroon) lota, Adaaku gosiri enweghi nsopuru ya n'ebe ezinaụlọ ya nọ site n'iburu ngwongwo ya niile lawa n'ụlọ ya ma soro Ekwujuruka laghachi Kemerun. Anyị hutakwara enweghi nsopuru ebe Okoro bụ di ya nke abuo nọ. N'agbanyeghi ego niile Okoro nwere Adaaku anaghị akwanyere ya ugwu. Oge ọ bula ya na Okoro a na-alu ọgu nke ziputara enweghi nsopuru n'ebe di ya nọ.

Odee gosiputara agwa Nwaanyịugbo dika onye enweghi nsopuru. Oge Eze na nwunye ya bi n'ulo ya, maka na o nyere Eze ego luta nwaanyị ka o ruru otu ubochi o gwa Eze ka o nyeghachi ya ego ahụ o nyere ya mana o maghi na Eze ejighi ego ahụ mee ihe o bula kama o tinyere ya n'ime igbe kpochie. Nwaanyịugbo jiri maka n'ihu na o na-enye Eze na nwunye ya nri na-akpari Adaaku nke bu na o naghi akwanyere ya ugwu dika nwunye mmadu.

Ozo, Odee gosiputara agwa Ekwujuruka dika onye enweghi nsopuru: oge Adaaku kororo ya ihe bu nsogbu ya na di ya na nne na nna ya, kama Ekwujuruka ga a kpoghachi ya azu n'ulo nne na nna ya ka ha dozie, o hapuru nke a duru ya laa Kamerun.

### **Umụ nwaanyị dika ndi ejighi nwa egwu egwu**

N' akwukwo iduuzi *Qdi ukọ na mba* anyi huru etu Adaaku si gosiputa agwa ya dika nne. Oge Adaaku no na Kemerun, o jighi maka enweghi oru ya gbarapu nwa ya o kachasi oge o muru Maraizu kama o were ya dika nne si ewe ezi nwa ya wee ganye na o nweta oru. Ozo, oge Maraizu na Ijeoma huru nne ha n'ahia, Adaaku gbara mbọ nye ha Bonvita na ihe ndi ozo niile dika nne si enye umu ya na-agbanyeghi na ha na ya ebighi otu ebe. Adaaku gbakwara mbọ hu na o laghachiri azu na nke Eze ka umu ya ghara idi ka ndi enweghi nne.

### **Umụ nwaanyị dika aku fechaa o daara awo**

N'ime iduuzi a, a hutara onodu umu nwaanyị n'ime akwukwo a dika onodu "aku fechaa o daara awo". Nwaanyị o bula agaghi ekweta n'umu nwoke bu ihe rue mgbe o luru di abuo. N'agbanyeghi ngala niile Adaaku mere n'ebe umu nwoke no, o mechara buru ihe ghoru ya ahia. Adaaku si n'aka Eze puo gaghairichara, yikwaa oyi bu Egwu, luo di bu Okoro, ma n'ikpeazu laghachi na nke Eze. Odee gosiputara onodu Adaaku dika aku fechaa o daara awo n'ihu akwukwo nke otu nari na iri isii na isii (ihu 166), ebe Eze na nwunye ya nke abuo gwara Adaaku ka o lota n'ulo ha biri; Adaaku sekpuru ala kelee ha ma koru nne na nna ya ihe ha mere ya. Nke a bu iyi gosi na aku fechaa ihe niile, o mechaa o ga-adariri awo. Adaaku gwara umu ya na o gaala ebe niile di iche iche, hu ihe niile di iche mana ihe di ukọ bu Eze nna ha.

### **Nchikota**

Nchocha a bu nke lebara anya n'onodu umu nwaanyị n'ala Igbo dika e si ziputa ya n'iduuzi *Adaeze* nke sitere n'aka Innọ Nwadike na *Qdi Ukọ Na Mba* nke C.N. Okebalama dere. Akuko iduuzi abuo e ji mee nchocha bu ndi nke umu nwoke ndi aka siri ike n'agumagu Igbo dere. Atutu a gbasoro mee nchocha a bu atutu anyimihe. *Adaeze* kowara umu nwaanyị dika ndi na-agba mbọ, ndi na-etinye uchu n'ihe niile ha na-eme, ndi nwere okwukwe nakwa ndi na-eweta mgbanwe n'ezinaulo. N'aka nke ozo, *Qdi ukọ na mba* kowara umu nwaanyị dika ndi afọ tara mmiri; ha enweghi obi mgbaghara nke ha ji enwe mmuo nsopuru. O gara n'ihu gosiputa ha dika ndi ejighi umu ha egwu egwu nke mere o ji abu ha mesie garagara dika aku, emecha ha a daara awo. Nke bu ezi okwu bu na akwukwo *Adaeze* n'aka nke ozo kowakwara ufodu umu nwoke dika ndi enweghi uche nke mere o ji di ka o bu onodu ndala azu umu nwoke na-akpalite mmuo umu nwaanyị banyere agbam mbọ. *Qdi ukọ na mba* kowara umu nwoke dika ndi nwere uche ma na-akpa agwa di mma ma burukwa ndi ndala azu ha na-esite na mmejọ umu nwaanyị mejoro ha.

Umu nwaanyị di mkpa. Umu nwaanyị kwesiri ka a na-enye ha nsopuru na ugwu rubere ha n'ihu na otutu umu nwaanyị na-agba mbọ maka oganihu ezinaulo na obodo ha agbanyeghi na e

nwekwara ndị isi agbọ ncha n'etiti ha. N'aka nke ọzọ, ụmụ nwaanyị kwesikwara ka ha na-akwanyere ụmụ nwoke ugwu rubere ha. Onye mụtara nwaanyị zụọ ya nke ọma; o nweghi onye mara ebe nzọpụta ezinaụlọ maọbụ obodo ga-esi bịa. N'aka nke ọzọ, ụmụ nwaanyị kwesiri ka a na-enye ha nsọpụrụ na ugwu kwesiri ha; e kwesighi ka ha na-ama ụmụ nwoke aka n'ihu n'ihi na Chineke malitere na gboo mee ụmụ nwoke isi.

## **Nrụmaka**

Achara, D. N. (1935). *Ala Bingo* Nigeria: Longman and Green Publishers

Achebe, C. (1958). *Things fall apart*. Ibadan Heinemann Educational Book Ltd

Ardnt, S (2005) *The Dynamics of African Feminism: defining and classifying African Feminist literature*. Volume 36, Number 2, Summer 2005

Begum, S.H (2016) Deconstruction of Gender Identities: A Study of the novels of Nwapa, Emecheta and Adichie. *Veda's Journal of English Language and Literature-JOELL*, 3(1), 86-93.

[https://www.academia.edu/35609985/DECONSTRUCTION\\_OF\\_GENDER\\_IDENTITIES\\_A\\_STUDY\\_OF\\_THE\\_NOVELS\\_OF\\_NWAPA\\_EMECHETA\\_AND\\_ADICHIE](https://www.academia.edu/35609985/DECONSTRUCTION_OF_GENDER_IDENTITIES_A_STUDY_OF_THE_NOVELS_OF_NWAPA_EMECHETA_AND_ADICHIE)

Bell-Gam, L. (1952) *Ije Odumodu jere*. Nigeria: Longman Limited

Burton, A. (2001) Thinking Beyond the *Boundaries*: Empire, Feminism and the Domains of History,” *Social History* Vol 26, no. 1 ihu 61–71.

Emecheta, B. (1979). *The joys of motherhood*. London: Allison and Busby

Hooks, B. (2000) *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics*. Cambridge, MA: South End Press

Ikeokwu, E.S. (2005) “Igbo studies an Igbo Alternative to feminism: A Brief Critical Note forth coming” *Journal of Igbo studies* Vol.1.

Ikeokwu, E.S. (2005). The relevance of E.M. Forster’s *Aspect of the novel* to the Igbo novel. In O. Ndimele (Ed.) *Trends in the study of languages and linguistics in Nigeria: A festerchrift for Philip Akujuobi Nwachukwu* (pp. 385–401). Port Harcourt: Grand Orbit communications & Emhai.

Mbah B. M. na ndị ọzọ (2013) *Igbo Adị Igbo-English English-Igbo Ditionary of Liguistics and Literary Terms*. Enugu: University of Nigeria Press

Nnyigide, N. M na Okoye A. N (2016) Igbo prose writers and moralization: Thematic study of *isi akwụ dara n’ala, aghiriigha and agwọ na ihe o loro*. Ezenwa-Ohaeto Resource Centre, Awka, Nigeria. Preorcjah Vol. 1(1), 2016. [www.ezenwaohaetorc.org](http://www.ezenwaohaetorc.org)

Nwadike, I.U. (1989). *Onye kpa nkụ ahụhụ*. Onitsha: Kawunz & Manilas Publishers Ltd

Nwadike, I.U. (1992). *Ntọala agụmagu*. Nsukka: Ifunanya Publishers

- Nwadike, I.U. (1998). *Adaeze*. Obosi: Pacific Publishers.
- Nwana, P. (1933) *Omenukọ* . Lagos: Longman Plc
- Nwapa, F. (1966). *Efuru*. London: Heinemann
- Okebalama, C.N. (2003). *Odị ukọ na mba*. Enugu: Magnet Publishing Enterprises.
- Onwuchekwa, J. N. (1983). *Chinaagorom*. Ibadan: Evans Brothers Nigeria Publishers.
- Palmer, Eustace, Eldred Jones. (1983) 'Motherhood in the Works of Male and Female Igbo Writers' in Onwuchekwa Jemie Chinweizu and Ihechukwu Madubuike (eds), *Towards the Decolonization of African Literature*, Vol. 1 (Washington: Howard University Press, 1983): pp 32-58.
- Ropers-Huilman, B. (2003) *Gendered futures in higher education: Critical perspectives for change*, Albany, NY: SUNY
- Smiley, J. (2006) *13 Ways of Looking at the Novel*. New York: Anchor Books.
- Stimpson, C. R. (1984); Women as knowers. Na D. L. Fowlkes & C. S. McClure (nhz.), *Feminist vision: Toward a transformation of the liberal arts curriculum* (pp. 15-24). University, AL: The University of Alabama Press.
- Sumardjo, J. & Saini, K.M. (1998). *Apresiasi Kesusastraan*. Jakarta: PT.Gramedia
- Sumardjo, J. & Saini, K.M. (1998). *Literary appreciation*. Jakarta: PT.Gramedia
- Ubesie, T. (1973). *Isi akwụ dara n'ala*. Ibadan: University Press.
- Ubesie, T. (1975). *Ukpana Okokpo Buuru* . Ibadan : University Press.